

“Uzay Güzeli” Adlı Çocuk Oyununda Söz Edimsel Uygulama

Verbal Practice in the Children’s Play in Name “Uzay Güzeli”

Nevin Akkaya¹, Berfu Can Toplu²

¹ Prof.Dr., Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Buca Eğitim Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, nevin.akkaya@deu.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-7222-4562>)

² Yüksek Lisans öğrencisi, Türkçe Eğitimi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, berfucantoplu@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0003-4286-7908>)

Geliş Tarihi: 13.04.2022

Kabul Tarihi: 16.09.2022

ÖZ

İnsana ait olan düşünme süreci; bireyin zihinsel girdilerini düzenlemesi ve belleğe aktarımında, dilsel ilişkiler kurmasında etkin bir süreçtir. Birey, düşünme edimiyle dili belirli bir dizge içerisinde kullanabilme ve zihinsel düzen kurabilme yetisini geliştirebilmektedir. Bu zihinsel düzen sonucunda insanlar, duygu ve düşüncelerini dil aracılığıyla bütünlük olarak sunmaktadırlar. Birey; duygu ve düşüncelerini dil ile yansıtmakta, zihinsel verilerini dil sayesinde aktarmaktadır. Kişiden kişiye değişen bu aktarımlar sözcelerin farklılığı aracılığıyla sağlanmaktadır. Söz edimleri, kelimelerin sözcelerin yerine getirilen edimlerini kullanılan cümlelerin anlamsal işlevleriyle okura yansıtır. Çocuk edebiyatı metin çözümlenmelerinde yeni dil kuramlarının uygulanması, literatüre ve araştırmacılara yeni ufuklar açmaktadır. Bu kuramlardan biri de Austin ve Searle’in Söz Edimleri Kuramı’dır. Bu çalışmada da çocuk ve dil bağlamında etkililiği yapılan araştırmalarla tespit edilen tiyatro türü inceleme materyali olarak kullanılmış ve Ayla Çınaroğlu’nun “Uzay Güzeli” isimli çocuk tiyatro oyunu söz edimleri açısından incelenmiştir. Bu araştırma, tiyatro türünün çocuklarda öğretimsel etkililiği, dil becerilerinin etkin kullanımını ve söz edimlerinin anlam çözümlenmelerinin ayırt ediciliği konusunda betimsel bir analiz sunması açısından önemlidir. Austin tarafından yapılan tasnifle incelenen tiyatro metninde düzsöz edim ve edimsöz edim başlıklarında yoğun bir kullanım tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dil, Söz Edim Kuramı, çocuk tiyatrosu, Uzay Güzeli, Austin, Searle.

ABSTRACT

With the act of thinking, the individual can develop the ability to use the language within a certain system and to establish a mental order. As a result of this mental order, people present their feelings and thoughts in an integrated way through language. Speech acts reflect the semantic functions of the sentences used and the actions performed while speaking the words to the reader. The application of new language theories in children's literature text analysis opens new horizons for literature and researchers. In this study, the type of theater whose effectiveness was determined by researches in the context of children and language was used as research material and Ayla Çınaroğlu's “Uzay Güzeli” children's theater was examined in terms of speech acts. To present a descriptive analysis of the educational effectiveness of the theater genre in children, the effective use of language skills, and the distinctiveness of the analysis of meaning of speech acts. In the theatrical text, which was examined with the classification made by Austin, an intense use was determined in prose and pragmatic verb titles.

Keywords: Language, Speech Act Theory, children's theater, Uzay Güzeli, Austin, Searle

GİRİŞ

Austin tarafından ortaya atılan Söz Edimleri Kuramı, bir ifadenin ne anlama geldiği ve nasıl kullanıldığı arasındaki ayrımı ve sözcelerin bağlam çözümlemesinin yapılması açısından işlevsel bir kuramdır. Söz Edim Kuramı'nda dilsel ifadelerin anlam çözümlemesi çocukta merak uyandırır. Bu ifadelerin sorgulama sürecindeki pedagojik etkileşim bireyin eğitici deneyimler üretmesinde etkindir. Cümlelerin anlam özelliklerinin incelenmesiyle ortaya çıkan bulgular ile söz edimlerinin incelenmesinden ortaya çıkan bulgular birbirini tamamlar niteliktedir. Austin'den sonra kuramı geliştiren Searle, söz edimleriyle konuşucunun niyetini, sözcelenen cümlelerin anlam yönünün ve dilsel öğelerinin hangi kurallarla yönetildiğini, konuşucunun sorularının bir dizi çözümleyici ilişkiler ağıyla yanıt bulduğunu belirtmektedir. Bir ortamda iletişim olgusu içerisinde söz edimlerinden bahsedilebilmesi için bilinçli bir davranışın, iletişimsel bir niyetin olması gerekmektedir. Söz Edim Kuramı'yla yapılan çalışmalarda varılan ortak sonuç, kimlik kazanma noktasında bireye aitlik olgusu kazandırma hedefindedir.

Alanyazın incelemelerinde Söz Edim Kuramı'yla yapılan farklı türlerde araştırmaların olduğu görülmüştür. Boz (2013), Necip Fazıl'ın "Yunus Emre" şiirini, Say (2019), Haldun Taner'in "Ay Işığında Şamata" adlı tiyatro metnini, Hirik (2019), "Dede Korkut Hikâyeleri"ni, Kundakçı (2021), Orhan Kemal'in "Küçük" hikâyesini Söz Edim Kuramı açısından incelemiştir. Bu çalışmada ise Ayla Çınaroğlu'nun "Uzay Güzeli" adlı tiyatro metni söz edim açısından incelenmiştir.

Tiyatro, çocuklara iş birlikli öğrenme becerilerini geliştirme fırsatı tanıyan; duygu ve düşüncelerin aktarımında aktif dil deneyimi sunan bir türdür. Tiyatronun yanında yaratıcı drama çalışmaları da dil gelişiminde öğrencilere tümleşik bir dil öğrenme ortamı sağlar. Tiyatro metinleri ve drama, dil becerilerinin kazandırılmasında ve gelişiminde bu tümleşikliği ve dengeyi sağlayan materyaller ve yöntem olarak ön plana çıkmaktadır (Ulutaş, 2014).

1.1. Dil ve Söz

Dil, düşünme edimi açısından ele alındığında bireyin bilincini ve benliğini şekillendiren temel etmenlerden biridir. İnsanın dünya ve diğer bireylerle ilişkisi, ruhsal ve toplumsal kişiliğinin oluşumunda dil kavramının rolü oldukça büyüktür. Bireyin zihinsel öğeleri, anlamsal bütünlükle birleştirme özelliği dilin yardımıyla gerçekleşmektedir. Her dilsel iletişim dil edimleriyle gerçekleşmektedir. Dil, salt edilgen bir araç değildir; yalnızca yansıtıcı olmakla kalmaz aynı zamanda etkin bir biçimlendirme ve yaratım aracıdır (Vardar, 1982). Dil, insan üzerinde edimlerin betimlenmesinin yanında gerçekliğin kendine özgü görünüm almasında etkindir. Söz ise bireysel bilinç, ruhsal ve fizyolojik olarak karmaşık bir etkinlikle gerçekleşmektedir. Birey, iletişim sağlamak amacıyla söz ile duygu ve düşüncelerini diğer insanlarla paylaşır duruma gelmektedir. Söz, kişinin karakter özellikleriyle de yakından ilgilidir. Kişi, kullandığı kelimelerle kendisini ve çevresini anlamlı kılmakta ve bilişsel gelişimini yansıtmaktadır. Kullanılan kelimelerde sözcüklerin edimsel yönü Söz Edim Kuramı'nın ortaya çıkmasına aracılık sağlamıştır.

1.2. Söz Edim Kuramı

Dilin ayrımlı şekillerde kullanılması sözceler aracılığıyla gelişir. Bütün eylemlerin hareket bildirdiği önermesinden hareketle John Austin tarafından Söz Edim Kuramı ortaya atılmıştır. Söz Edim Kuramı, anlam sorunları dil üzerine yapılan felsefi çalışmalardan ortaya çıkmıştır. Bu kuram, Searle tarafından geliştirilmiştir. Austin bu kuramı, düzsöz edimi, edimsöz edimi, ve etkisöz edimi olarak üç farklı başlıkta sınıflandırmıştır. Edimsöz grubu; serimleyiciler, erk belirticiler, sorumluluk yükleyiciler, hüküm belirticiler, davranış belirticiler olmak üzere beş bölüme ayrılmaktadır. Aynı zamanda dil betimlemesi imkânı da sunan Söz Edim Kuramı, dilin iletişim ortamındaki işlevini de yansıtmaktadır.

Austin, konuşan kişinin ciddi ve olağan bir iletişim ortamında gerçekleştirdiği dilsel davranışı çözümlenmeye çalıştığı *How to Do Things with Words*'te dili betimlemek, bildiri unsurlarının yanında dilin diğer işlevlerinden de söz etmektedir (akt. Aysever, 2000). John Searle tarafından sistematik hale getirilen Söz Edim Kuramı'nda söz ve eylemin gönderimlerinin bilinmesinin yanı sıra semantik çözümlenmelerinin de yapılması gerekmektedir. Searle, sözedimleri; Tanımlayıcılar, Üstleniciler, Emrediciler, Değiştiriciler, Dışavurumcular, Yargılayıcılar olmak üzere altı ana başlıkta toplamıştır.

Söz edimlerinin semantik yönünün çözümlenmesi sadece konuşmacının niyetine dayanmamakta, kasıtlı ve kasıtsız zihinsel eylemlerin bütünleşik olarak incelenmesiyle gerçekleşmektedir. Söz Edim Kuramı dilin; gönderme, anlam, zorunluluk ve doğruluk özelliklerini nitelemektedir. Söz edimiyle simge, tümce ya da sözcük üretme ve anlamlı birimlerle yazıya aktarma eylemi gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada da Söz Edim Kuramı'nın çocuk edebiyatı türlerinde de kullanılabilirliği üzerinde durulmaktadır.

1.3. Çocuk Tiyatrosu

Meşrutiyet dönemiyle önemi artan çocuk tiyatrosu, esnek bir öğreti imkânı sunması ile de eğitimde kendine önemli bir yer edinmiştir. Meşrutiyet döneminde çocukların tiyatro faaliyetlerine katılımı önemsenmiştir. Bu dönemden itibaren yazarlar çocuklar için “mektêbî temsil”, “küçükler için tiyatro” ve “mektep temsilleri” adı altında oyunlar yazmaya ve çevirmeye başlamışlardır (ed. Şimşek, 2018).

Cumhuriyet döneminde de çocuklar için tiyatro çalışmaları devam etmiştir. Bu dönemde çocuk tiyatrosu için çalışmalar yürüten Muhsin Ertuğrul, Sovyetler Birliği'nde incelemelerde bulunmuş ve Darülbekâi dergisinde Çocuk tiyatrosu kavramının amaç ve gerekliliğine dikkat çekmiştir. Türkiye'de ilk ödenekli çocuk tiyatrosu Muhsin Ertuğrul tarafından 1935-1936 döneminde şehir tiyatroları içinde faaliyete geçerek 1 Ekim 1935 tarihinde, M.Kemal Küçük'ün yazdığı Çocuklara İlk Tiyatro Dersi adlı oyunla çocuklara perdelerini açar (Kuyumcu, 2000, s.25).

Çocuk tiyatrosu, çocukların pedagojik yönden gelişimini destekleyecek bir tür olmasının yanında yapısal özellikleri bakımından da diğer türlerden ayrılır. Çocuk tiyatrolarında hedef seyirci grubunun bilişsel özellikleri dikkate alınarak eserler oluşturulmalı ve kullanılan dil, ana dilin kavramsal varyetini yansıtacak unsurlarla desteklenmelidir. Türkçenin zengin ifade gücüne sahip olduğu ve dili etkin kullanmada tiyatro türünün de destekleyici bir yanı olduğu çocuklara sezdirilmelidir.

1.4. Türkçe Öğretiminde Tiyatro ve Söz Edim Kuramı

Dil, duygu ve düşüncelerimizi ifade etmek için kullanılan devingen bir araçtır. Dilin bu devingenliği sözcüklere de yansımaktadır. Dil becerilerinin etkin kullanımında duygu ve düşüncelerin ses farklılıklarıyla, konuşmadaki içerik aktarımının vurgu ve duraklamalarıyla birlikte dilde devinişsel becerilerin, jest ve mimiklerin işe koşulmasıyla aktif bir şekilde dil kullanım bilinci edinen bireyler yetiştirmek Türkçe öğretiminin temel öğreti hedeflerindedir.

Dile ait unsurların sergilendiği ve birçok duyu organına hitap edilebilen tiyatrodaki temel dil becerilerinin (dinleme, konuşma, okuma, yazma) bütün olarak yer alması bu sanatın önemini daha da artırmaktadır (Altunbay, 2012). Buna göre dil becerilerinin etkin kullanımında metin türlerinden tiyatro türünün dil kullanımı ve dilin işlevselliğine önemli bir katkı sağladığı söylenebilir. Tiyatroda kişi ve metin arasındaki bağ, oyunda yer alan karakterlerin dil düzeni çocuklara hayat gerçekliğini aktarmada büyük katkı sağlamaktadır.

Çocuklara ana dili öğretiminde, sözcüklerin ifade ve anlam gücünü sezdirmek aynı zamanda tiyatro türünde söylemlerin eylemlerle bütünleşmiş şekilde yansıtıldığını belirtmek ve bu türün yapısal özelliklerinin dilin duygu ve düşünceleri aktarmadaki işlevine vurgu yapmak araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Dili kullanma, dile ait unsurları (söz kalıplarını,

anlam olaylarını, örtük ve örtülü anlamları, mecaz anlamları vs.) kullanma ancak tiyatrodaki çok net bir şekilde görülebilir ve hissedilebilir (Altunbay, 2012). Türkçenin ifade gücü, dilimizin edim ve anlam yönünden zengin bir dil olduğu düşüncesini destekler niteliktedir. Söz Edim Kuramı da inceleme materyalindeki cümlelerin eylem ve anlam yönünden analizinin yapılması açısından araştırmaya önemli bir destek sağlamaktadır.

Gökmen ve Dilber (2011), tarafından yapılan çalışmada Türkçe dersinde söz edimlerin kullanımını üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışma bulgularına göre Türkçe Öğretim Programı'nda ve ders kitaplarında söz edim kullanımını geliştirmeye yönelik yeterli etkinlik ve yönerge içeriğinin bulunmadığı ortaya konulmuştur. Türkçe öğretiminin önemli bir çıktısı da öğrencilerin soru sorma, önerme, özür dileme, yanıtlama vb. söz edimlerin kullanımını sağlamaktır. Bu konuda yapılan çalışmaların yetersizliği çocuk edebiyatı metinlerinde de söz edimsel incelemelerin yapılması ve bu çalışmaların bulgularına göre Türkçe öğretiminde çocuk edebiyatı metinlerinden daha fazla yararlanılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu tür çalışmaların devamlılığının sağlanması çocuklara dil öğretiminde metin türlerinin ayırt ediciliği ve dildeki söz dizimi, anlam bilinci oluşturabilme yetisi kazandırma hedefleri bakımından ana dili öğretiminde fayda sağlayacaktır.

YÖNTEM

Bu başlık altında öncelikle çalışmanın modeline ait bilgiler verilmiştir. Bunun akabinde; araştırmanın yapıldığı evren ve örneklem, çalışma sürecinde kullanılan veri toplama araçları tanıtılmıştır. En son olarak da toplanan verilerin analiz süreçlerine yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Nitel olarak yürütülen bu çalışmada doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman inceleme, araştırmanın konusu ile ilgili bilgi içeren materyallerin analizidir (Karamustafaoglu ve Özmen, 2019). Araştırmada Ayla Çınaroğlu'nun "*Uzay Güzeli*" adlı çocuk tiyatro oyunu incelenmiş, metnin söz edimsel analizinden hareketle araştırmanın bulguları elde edilmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmada araştırma materyali Ayla Çınaroğlu'nun "*Uzay Güzeli*" adlı çocuk tiyatro oyunudur.

2.3. Veri Toplama Araçları

"*Uzay Güzeli*" adlı çocuk tiyatrosu Ayla Çınaroğlu'nun kaleme aldığı Kültür Bakanlığının yayınları arasında yer alan kitaptan seçilmiştir. Oyun seçilirken söz edim sınıfındaki kullanımların zenginliği göz önünde bulundurulmuştur.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada verilerin analizi doküman incelemesine göre yapılmıştır. İncelenen metinde cümlelerin uygunluğu söz edim incelemesi yönünden uygun kabul edilmiş ve söz edimsel gruplamalar çerçevesinde incelenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde "*Uzay Güzeli*" adlı çocuk tiyatro oyununda yer alan söz edim tiplerinin Austin'in Söz Edim Kuramı başlığında gruplandığı söz edim gruplandırmasına göre sınıflandırması verilmiştir.

3.1. Uzak Güzeli Adlı Çocuk Oyununda Yer Alan Söz Edim Tipleri

Çocuk edebiyatı alanında birçok eser veren Ayla Çınaroğlu'nun tiyatro türünde de birçok eseri bulunmaktadır. Çocuk edebiyatı araştırmacılarınca eserleri incelemeye alınan Ayla Çınaroğlu'nun eserlerinde çocuk gerçekliğine uygun ve okuyuculara mesaj kaygısıyla eserlerini oluşturduğu söylenebilir. Tiyatro metinlerinin oluşum sürecinde önermelerin okuyucuya ve izleyiciye vermek istediği mesaj oldukça önemlidir. Çalışmanın inceleme materyali olan “*Uzak Güzeli*” isimli tiyatro oyunu Sinema ve Telif Hakları Genel Müdürlüğü'nün Cumhuriyetin 75.yılı kutlamaları çerçevesinde açmış olduğu “23 Nisan ve Çocuk” konulu senaryo yarışmasında ikincilik ödülü almıştır. Çalışmada Austin tarafından ortaya konan Söz Edim Kuramı'nda düzsöz edimi, edimsöz edimi ve etkisöz edimi başlıklarında bulguların içerikleri aşağıda verilmiştir.

3.1.1. Düz söz Edimi

Austin, düzsöz edimi üçe ayırmaktadır. Düz söz edimi, “seslendirme”(phonetic art), “dillendirme” (phatic act) ve “anlamlandırma” (rhetic act) edimlerinden oluşmaktadır. Seslendirme edimi, birtakım sesler çıkarma edimidir (akt. Aysever, 2000). Dillendirme ediminde bulunmak için seslendirmede de aktif olmak gereklidir. Dillendirme edimi, kullanılan dilin dil bilgisi kurallarına uygun olarak dilin gerektirdiği tonlamayla üretmektir. Anlamlandırma ediminde, anlatma ve gönderme edimleri bu edime yardım eden öğelerdir. Dillendirme edimi sonrasında anlamlandırma ediminde bulunmak edimin kullanım olanaklarını kolaylaştırır. Anlamlandırma edimi, bir dilin söz varlığında belirli ses birliği ve göndermelerle bir şey üretme edimidir. Doğrudan ve dolaylı olarak iki farklı aktarımla düzsöz edimi gerçekleştirilir. İncelenen tiyatro oyununda sıklıkla düzsöz edimine rastlanmaktadır.

“Neşeli, canlı bir uzak-pop tarzı müzik. Omuzuna asılı çantasıyla kaldırımında hızlı hızlı yürümekte olan Hala'nın arkadan yakın çekim görüntüsü üstünde, koyu renk giysilerinin üstüne düşen, küçük bir çocuk elinden çıkma, renkli, canlı film başyazıları.. Hala'nın üstünde kısa, bolca bir ceket, dar, kısa bir etek, ayaklarında arkası açık, kısa ökçeli ayakkabılar. Başyazıların bitiminde Hala bir süpermarkete girmiştir.” (s.1)

“Kasiyer kızla gülerken sevecenlikle konuşur. Gözlüğüne çıkarıp çantasına koyar, parayı öder, fişini alıp çıkar.” (s.3)

“Bora, en yüksekteki katlardan birinin düğmesine basmaya çalışır. Hala onu biraz kaldırıarak yardımcı olur. Poşetteki dergiyi çıkarıp verir.” (s.7)

“Hala ceketini çıkarır, Bora'nın çıkarıp koltuklardan birinin üstüne atıverdiği ceketle birlikte götürüp portmantoya asar.” (s.8)

“Işıklar, kediyi alıp kırmızı ışığın altına götürürler. Kedi önce acı acı miyavlar, kırmızı ışık güçlendiğinde öylece donmuş gibi durur.” (s.18)

3.1.2. Edimsöz Edimi

Austin, edimsöz edimlerini bir şey söylenirken yerine getirilen eylemler olarak bir şey söylemek, bir şey yapmaktır, şeklinde tanımlamaktadır. Austin, bir dilin söz varlığında yer alan fiiller, iletişim sırasında kullanılan tümcelerın taşıyabilecekleri edimsöz edimleri sayısının binlerce şekliyle kullanılabileceği görüşündedir. Edimsözler, düzsöz ediminde bulunurken gerçekleştirilen edimleri kapsar. Dil yoluyla kişilere bir iş yaptırılırken ortaya çıkan edimsöz güçleridir (Çelebi, 2014). Austin edimsöz edimlerini; Erk Belirticiler, Davranış Belirticiler, Serimleyiciler, Hüküm Belirticiler, Sorumluluk Yükleyiciler olmak üzere beş başlıkta toplamıştır.

3.1.2.1. Serimleyiciler (Expositives)

Bir sözün iletişim sırasındaki yeri ve kullanımları bu edimsöz grubunda değerlendirilir. Konuşma anı ve konuşanların dil kullanımlarının gerçekleşme durumunu betimleyen edimsözlerdir. İncelenen eserde rastlanan edimsözler aşağıda belirtilmiştir.

Açıklamak: *Kendi dillerini öğretiler bana. Auoa'ca öğretiler. Orda işte,o kırmızı ışıkta. Şimdi konuşurum ben onlarla, sen korkma yavrurum. Aeaouoa ieiöi. (s.18)*

Betimleme: *Uzaylılar geldiler, ordan, Auoa'dan. Hiç biri görünmüyordu ama. Mavi bir ışık vardı. Sonra vvvuuup... Bizi de içine alıp doğruca oraya... Vvunnn uçurdular... Sonra da... (s.31)*

Düşüncesini belirtmek/Methetmek: *Aa, çok yakışmış. Her zaman böyle kestirin bence. (s.3)*

Öneride bulunmak: *Üzülme canım, mutlaka bir şey buluruz. Ama hazırlıklı olmalıyız. O güne kadar iyice hazırlanmalıyız. (s.33)*

Tanıklık etmek: *İaieoia. Evet, öğrendik. Ama, ama gene de inanamıyorum. (s.28)*

Yanıtlamak ve Niyetini Beyan Etmek: *Evet, biraz değişiklik olsun dedim. Kötü mü olmuş? (s.3)*

3.1.2.2. Sorumluluk Yükleyiciler (Commissives)

Konuşan kişinin yükümlülükleriyle ilgilidir. Bu edimsöz grubunda kişi kullandığı sözcelerle dinleyicilere teminat vermektedir. Bu grupta rıza göstermek, teminat vermek, söz vermek eylemleri örnek verilebilir.

Rıza Göstermek: *İyi iyi Auoa'ca konuşuruz. Konuşuruz da, filmi izleyenler nasıl anlayacaklar? Herkesi de getirip kafasına kırmızı ışığı tutamazsınız ya (s.21)*

Söz Verme: *Tabii gelirim canım, canım haydi görüşürüz. (s.3)*

Teminat Vermek: *Korkma Bora'cığim, hiç acıtmıyor yalnızca kendi dillerini öğretiyorlar işte, bir şey yapmıyorlar, korkma. (s.19)*

3.1.2.3. Davranış Belirticiler (Behabitives)

Austin'e göre bu edimsöz grubu tutum ve davranışlarla ilgilidir. Bir durum karşısında insanların gösterdiği olumlu ve olumsuz tavırların, duyguların dışavurumudur. Örneğin; özür dileme, kutlama, saygı duyma, taziyede bulunma, beddua etme, meydan okuma bu grupta değerlendirilir.

Duygularını Paylaşmak: *Beni bir daha götürmeyin oraya, onları hiç sevmedim.(s.29)*

Memnun Olmamak: *Iı, hep örgü örüyorsun ama. (s.12)*

Meydan Okuma: *Haberin olsun, bana kurşun filan işlemez. (s.13)*

Övmek, Methetmek: *Ayy, dur, makyajını bozmadım değil mi? Mmm, çok şıksın doğrusu, çok da güzelsin. (s.8)*

Selamlaşma: *Hoşgeldiniz Güler'cığim, İlhan'cığim. Dalmışız işte. Film izleyelim demiştik. (s.31)*

Teşekkür Etme: *Çok teşekkür ederim ablacığim, sen olmasan ne yapardım bilmem? (s.35)*

3.1.2.4. Hüküm Belirticiler (Verdictives)

Karar bildirilirken sözcelenen tümcelerın kesinlik bildirmeden tahmin ile yansıtılması bu edimsöz grubunda değerlendirilir. Austin, karar belirticilerin doğruluk ve yanlışlıkla, sağlam

olmak ve sağlam olmamakla, hakkaniyetli olma ve olmama ile etkili bağları olduğunu ifade eder. Bu gruba örnek olarak Hüküm vermek, Tahminde bulunmak, Tahmin yürütmek, Suçlu bulmak sözceleri örnek verilebilir. İncelenen eserde bu gruptan birçok örneğe rastlanmıştır.

Hüküm Verme: *Açıklamalarınız çok anlamsız ve geçersiz. Şimdi sizlere yüce Auoa yargı kurulu kararını duyuruyorum. Sizler, yani insanlar, henüz gelişim içinde, gelişim sürecini tamamlamamış yaratıklarsınız. Bu yüzden davranışlarınız ve yorumlarınız yerinde değil. Eylemlerinizi çelişkili ve anlamsız. Gelişim sürecini tamamlamanız, güzel ve çirkin tanımlayabilmeniz için birkaç yüzyıl daha gerekli. Bu yüzden şimdilik sizi bağışlıyor ve geri gönderiyoruz.* (s.69)

Suçlu Bulmak: *Aaa, sanki biz suçluymuşuz gibi bir de her şeyi geri götüreceğimizi söylüyorlar. Burayı kirletemez mişiz.* (s.21)

Tahminde Bulunmak: *Kedilerin gözleri başka türlü ama, belki de görüyordur.* (s.23)

Tahmin Yürütme: *Ah, nasıl da babasına çekmiş. Bayılır uzaylı filmlere. Astronot mu olacak nedir?* (s.31)

3.1.2.5. Erk Belirticiler (Exercitives)

Bu edimsöz grubunda bir güç, bir erk tarafından bir eylemin olumlu ve olumsuz bir yönlendirmesi ve bu yönlendirmelerden birinde karar kılınması anlatılır. Örnek olarak; önerme, üsteleme, emretme birer erk belirtici edimsözdür.

Emir vermek, Tehdit: *Eğer en güzel ve en çirkin şeyden birer örnek getiremezseniz, biz gelip aramak zorunda kalacağız* (s.26)

İstekte Bulunmak: *Halanı üzme olur mu canım.* (s.9)

Tavsiye Etmek: *Üzülme canım, mutlaka bir şey buluruz. Ama hazırlıklı olmalıyız. O güne kadar iyice hazırlanmalıyız. Hadi artık uyu. Yarın konuşuruz canım.* (s.33)

Yalvarmak, Israr Etme: *Korkma canım, ağlama yavrım, korkma, bak ben buradayım.* (s.17)

3.1.3. Etkisöz Edimi

Etkisöz edimi, bir düzsöz edimi aracılığıyla bilinçli ya da bilinçsiz kendisini dinleyen kişinin ya da başkalarının duygu, düşünce ve eylemlerine tepki vermeyi ifade etmektedir. Austin'e göre bu edim, bir şey söylerken bir şey yapma edimi olarak tanımlandığı edimsöz ediminden farklı olarak bir şey söyleyerek bir şey yapma edimidir (akt. Aysever, 2000). İncelenen metinde bu başlıkta yer alan söz edim tiplerine çok sık rastlanmamıştır.

"Ebru, gel, bak!.." (s.4)

"Teşekkür etsene kız."(s.6)

"Size, sizin zaman ölçünüzle tam otuz gün süre veriyoruz. İyice araştırın." (s.26)

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk yazınının, pedagojik açıdan incelenmesi önemli bir süreçtir. Çocuk edebiyatında metin çözümlene çalışmaları son dönemde oldukça rağbet görmektedir. Çocuk yazınında dil bilimsel çalışmaların çocuk gerçekliğine uygunluğu ve çocukların dil öğretiminde ve dili etkin kullanımında iletişimin temel öğelerini çözümlemesinde etkin bir yönü olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Söz Edim Kuramı; dil kullanımını ve dilin anlam özelliğini yapısal bakımdan farklı bir bakış açısıyla ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada amaçlanan, araştırmacılara söz edimleri hakkında bilgi sunup Türkçe öğretiminde söz edimlerle ders içi etkinlik tasarlamak ve Türkçe öğretiminde söz edimleri etkin kullanmaktır. Çocuk yazınında yer alan eserlerde söz edimsel uygulamaların belirlenmesi çocukların dil yapısını ve dilin kullanımındaki ayrıntıları fark ettirmeyi amaçlar. Alanda yapılan benzer çalışmalara bakıldığında; Tüfekçi Can (2013), çocuk edebiyatında dilin ideolojisini anlatıbilimsel yönüyle, Kayhan ve Shirizad (2016), Ayla Çınaroğlu'nun çocuk şiirlerinde yer alan ses bilgisel ve biçimbirimsel yinelemeler yönüyle, Çer (2013), “*Gülibik*” adlı yapıtı sözdizimsel yönüyle, Tüfekçi Can (2012), “*Dünya Güzeli*” eserini; Güneş (2012), “*Koca Nine İle Tilki*” adlı masalı; Dumanlı Kadızade (2016), “*Keloğlan ve Kardeşi*” adlı masalı göstergebilim yönüyle incelemiştir. Dilbilim temelli çalışmalar çocuk edebiyatı başlığında örneğine az rastlanır durumdadır. Söz Edim Kuramı ve diğer dilbilim kuramlarıyla yapılacak olan çalışmalara örnek teşkil etmesi bu çalışmanın alt amaçlarından biridir.

Çalışmada Söz Edim Kuramı'nın kullanılması metin odaklı bir yöntemi içermesindedir. Söz Edim Kuramı, kişiler arası karşılıklı eylemleri ve davranışları dilsel bir bağlam içinde ortaya koyar. Tiyatro metinlerinin yapı bakımından diyaloglardan oluşması nedeniyle çalışmada tiyatro metni tercih edilmiştir. Bu çalışmada tiyatro metninin göstergeyle belirtilen iletilerinin bütünsel olarak yan anlam ilişkilerinin edimsel yönüyle saptanmasının yanında metin içi açıklama kısımları da incelenmiştir.

Bu araştırmada Austin'in Söz Edim Kuramı sınıflandırması esas alınarak Ayla Çınaroğlu'nun “*Uzay Güzeli*” adlı çocuk tiyatro metni analiz edilmiş ve metinde geçen söz edimsel yapılar bulgular kısmında sayfa numaraları verilerek sunulmuştur. İncelenen metinde toplamda beş yüzü aşkın söz edimsel yapıya rastlanmıştır. Austin'in sınıflandırmasında yer alan yapılardan birçok örnek bulunmuştur. Araştırmada düzsöz edimi sınıfında oldukça fazla örneğe yer verilirken etkisöz edimi sınıfında pek örneğe rastlanmamıştır. İncelenen metin tiyatro türünde olduğundan dolayı düzsöz edim sınıfında örneklere sık rastlanılması araştırmaya konu olan söz edim yapılarının diyaloglar haricinde yer alan diğer metin açıklamalarının da eklenmesinden dolayı çoğunluğu oluşturmaktadır. Metinde birçok söz edimsel yapıya rastlanıldığından dolayı sınırlı sayıda örneğe yer verilmiştir. Araştırmanın çocuk edebiyatı alanında yapılacak çalışmalara kaynaklık edeceği düşünülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akşehirli, S. (2011). *Söz Edimleri Kuramı Açısından Kurgusal Anlatı Metinlerinde Söz Aktarımı*. Turkish Studies, 6 (2), 143-162.
- Alpöge, G. (1991). *Çocuk ve Dil*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Altunbay, M. (2012). *Dil Öğreniminde ve Öğretiminde Tiyatronun Kullanımı ve Tiyatronun Temel Dil Becerilerine Katkısı*. Turkish Studies, 7 (4). 747-760
- Çakır, A. (2020). *Söylem Analizi Ne Demek İstiyorsun?*. 2. Baskı. Konya: Palet Yayınları.
- Çelebi, V. (2014). *Gündelik Dil Felsefesi ve Austin'in Söz Edimleri Kuramı*. Beytülhikme Uluslararası Felsefe Dergisi 4 (1). 73-89.
- Çağlayan Dilber, N., Gökmen S. (2011). *Türkçe Derslerinde Söz Edimlerin Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme*. Dil Dergisi, 154. 44-60.
- Çınaroğlu, A. (2000). *Uzay Güzeli*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Fidan, D. (2007). *Türkçe Ezgi Örüntüsünde Duygudurum ve Söz Edimi Görünümü*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göktürk, A. (2019). *Okuma Uğraşı*. 7. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Hirik, E. (2018). *Söz Edimleri Kuramı Bağlamında Atasözleri-Deyimlerde Toplum/Topluluk Adları ve Duygu Değerleri*. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 11 (24), 158-177.
- Karagül, S., Şen, E. (ed). (2020). *Türkçe Eğitiminde Tiyatro ve Drama*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Karamustafaoğlu, O., Özmen, H. (2019). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*. (2. Baskı). Ankara: Pegem.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (23. Baskı). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Say, G. (2019). "*Ay Işığında Şamata*" Adlı Tiyatro Metninde Söz Edim İncelemesi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 9 (1), 274-286.
- Searle, J. (2000). *Söz Edimleri*. (çev.R.Levent Aysever) Ankara: Ayraç Yayınları.
- Sever, S. (2000). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şimşek, T. (ed). (2018). *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı*. 5. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları
- Vardar, B. (1982). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. Ankara: TDK Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

The aim of this research is to provide information about speech acts to researchers, to design in class activities with speech acts in Turkish teaching and to use speech acts effectively in Turkish teaching. Determining the syntactic applications in the works in children's literature aims to make children aware of the language structure and the details in the use of language. The educational effectiveness of the theater genre in children the effective use of language skills and the use of theater texts in language teaching. In this study the type of theater whose effectiveness was determined by researches in the context of children and language was used as a study material and Ayla Çınaroğlu's children's theater play named "*Uzay Güzeli*" was examined in terms of speech acts. The children's theater named "*Uzay Güzeli*" was chosen from the book written by Ayla Çınaroğlu, which is among the publications of the Ministry of Culture. While choosing the play the richness of the uses in the speech act class was taken into consideration.

The meaning analysis of linguistic expressions in Speech Act Theory arouses curiosity in the child. The pedagogical interaction in the questioning process of these statements is effective in the individual's production of educational experiences. Findings from the analysis of the semantic features of the sentences and the findings from the analysis of speech acts complement each other. Language is a dynamic tool used to express our feelings and thoughts. This dynamism of the language is also reflected in the words. Speech Act Theory reveals mutual interpersonal actions and behaviors in a linguistic context. Because the theater texts are composed of dialogues theatrical text was preferred in the study. In this study, besides determining the holistic connotation relations of the messages of the theater text which are indicated by the sign, from the pragmatic aspect the in text explanation parts are also examined. The analysis of the semantic aspect of speech acts is not only based on the speaker's intention but also takes place through an integrated examination of intentional and unintentional mental acts. With the speech act, the act of producing symbols, sentences or words and putting them into writing with meaningful units is carried out. In this study, the usability of Speech Act Theory in children's literature genres is emphasized.

In this study based on Austin's Speech Theory classification Ayla Çınaroğlu's children's theater text "*Uzay Güzeli*" was analyzed and the speech performative structures in the text were

presented by giving page numbers in the findings section. The use of Speech Act Theory in the study is because it includes a text-oriented method. Speech Act Theory reveals mutual interpersonal actions and behaviors in a linguistic context. Because the theater texts consist of dialogues in terms of structure, theatrical text was preferred in the study. In this study besides determining the holistic connotation relations of the messages of the theater text, which are indicated by the sign, from the pragmatic aspect the in text explanation parts are also examined. In the analyzed text, more than five hundred speech performative structures were found in total. Many examples of structures in Austin's classification were found. In the study, while quite a lot of examples were included in the prose class, not many examples were found in the effector speech act class. Since the analyzed text is in the theater type the majority of the examples in the prose performance class are mostly due to the addition of other text explanations in the speech act structures which are the subject of the research, apart from the dialogues. It is one of the main teaching goals of Turkish teaching to raise individuals who acquire language awareness by using dynamic skills, gestures and mimics in the language, with the sound differences of feelings and thoughts, emphasis and pauses in the transfer of content in speech, in the effective use of language skills. An important output of Turkish teaching; students questions, suggestions, apologies, answers, etc. to enable the use of speech acts. The inadequacy of the studies on this subject reveals the necessity of making speech perform analyzes in children's literature texts and using more children's literature texts in Turkish teaching according to the findings of these studies.

In the research, Ayla Çınaroğlu's children's theater play "Uzay Güzeli" was examined, and the findings of the research were obtained based on the speech perform analysis of the text. In this study the analysis of the data was made according to the document analysis. The suitability of the sentences in the analyzed text was accepted as appropriate in terms of speech act analysis and examined within the framework of speech perform groupings. Qualitative research is defined as research in which qualitative data collection techniques such as the following are used. Observation, interview and document analysis are used and a qualitative process is followed to reveal it.